

8. Павлов В. Г. Суб'єкт преступления. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 318 с.
9. Кваша О. О. Проблемы кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів // Проблемы пенитенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / За заг. ред. А. А. Музики. – К. : КЮІ КНУВС, 2005. – С. 228–236.
10. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : Монографія за ред. В. І. Борисова. – Х. : Видавнича агенція «Апостіль», 2012. – 260 с.
11. Добровольская Т. Н. Понятие советского социалистического правосудия // Ученые записки ВИЮН. Вып. 16 / Редкол. : С. Н. Братусь (Гл. ред.), И. Д. Перлов, В. И. Попова, О. Н. Садиков, А. И. Ставцева. – М., 1963. – С. 3–45.
12. Власов И. С. Об объекте преступлений против правосудия // Ученые записки Всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. – М., 1964. – Вып. 1/8. – С. 95–106.
13. Борисов В. І. Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 352 с.
14. Бурдін В. М. Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 74–77.
15. Палюх Л. М. До питання про систематизацію злочинів проти правосуддя // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 315–319.
16. Словник української мови: в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1978. – Том 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТ «Перун», 2001. – 1440 с.
18. Навроцький В. О. Злочини проти правосуддя. Лекції для студентів юридичного факультету. – Львів : Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1997. – 48 с.
19. Смирнов Е. А. Преступления против социалистического правосудия. – М. : РИО ВШ КГБ при СМ СССР, 1959. – 70 с.
20. Масликов И. С. Судебная власть в государственном механизме Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – М., 1997. – С. 29.

УДК: 342.728(47+57).001.36

Д. Волкова,

асистент кафедри конституційного права
 Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА ЧАСІВ СРСР

Вчені та практики, які досліджують громадські організації в Україні, наразі активізували свої зусилля з огляду на оновлення законодавства у цій сфері – Закон від 16 червня 1992 р. «Про об'єднання громадян» було замінено на Закон України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання» (набув чинності з 1 січня 2013 р.). Думається, що у цьому процесі стануть у нагоді напрацювання радянських дослідників – фахівців у сфері конституційного пра-

ва. Незважаючи на те, що за часів СРСР громадські організації існували в умовах антидемократичного режиму, радянські вчені залишили багато праць, у яких проблеми створення та функціонування громадських організацій розглядаються не з політичної точки зору, а з позиції оптимізації їхнього конституційно-правового статусу. Також, незважаючи на вид державного режиму, громадські організації як колективи людей, об'єднаних за інтересами, у про-

цесі самоорганізації мають однотипні проблеми, вирішенню яких може сприяти вивчення напрацювань вчених-конституціоналістів, що досліджували громадські організації за часів СРСР. Крім того, дослідження історичного досвіду допоможе тому, щоб не повторювати помилок минулого як у законах, так і у підзаконних актах України.

Праці радянських дослідників формування та діяльності громадських організацій були у центрі уваги кожного українського вченого, дисертація якого стосувалась проблематики громадських організацій. Прикладами можуть слугувати дисертаційні дослідження О.М. Вашук «Конституційно-правовий статус громадських організацій в Україні», Є.Є.Додіної «Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні», М.М.Новікова «Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства», ін. Проте, усі ці дослідження були написані до прийняття Закону України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання».

Метою статті є виявити основні праці, у яких за часів СРСР було викладено результати досліджень конституційно-правових проблем створення та функціонування громадських організацій. На сучасному етапі найбільш цікавим є максимально наблизений до сьогодення період – друга половина ХХ ст.

Серед радянських авторів другої половини ХХ ст. найбільш активно цією проблематикою громадських організацій займалась відомий фахівець з державного та адміністративного права СРСР, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки РРФСР Цецілія Абрамівна Ямпольська. Коли йдеться про відображення конституційно-правового статусу громадських організацій за часів СРСР у сучасних публікаціях, вона є найбільш цитованим автором. Аналізуючи її праці, можна дійти висновку про те, що на це є причини: роботи Ц.А. Ямпольської мають найменший ступінь ідеологізації у порівнянні з пра-

цями її колег. Публікації Ц. А. Ямпольської мають здебільшого правовий, а не політичний характер.

Крім значної кількості статей у провідних юридичних журналах з цієї тематики, вона була автором двох монографій про громадські організації – «Общественные организации и развитие советской социалистической государственности», 1965 р. та «Общественные организации в СССР. Некоторые политические и организационно-правовые аспекты», 1972 р. [1; 2], а ще одну монографію було написано колективом авторів за її участю та видано за її загальною редакцією – це праця «Общественные организации в политической системе. Аспекты взаимодействия с партией, государственными органами, трудовыми коллективами» 1984 р. [3].

Ц.А. Ямпольська також брала участь у написанні праці «Добровольные общества при социализме», 1976 р. [4], співавтором якої був Арон Ісакович Щіглик. Роботи А.І. Щіглика також не втрачають актуальності і сьогодні, при дослідженні громадських організацій, хоча вони мають дещо більшу ступінь політизації, ніж праці Ц.А. Ямпольської.

Основною працею А.І. Щіглика про громадські організації, написаною без співавторів, є монографія «Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР. Политико-правовое исследование» 1977 р. [5]. Ця праця є дуже актуальною з сучасної точки зору, особливо коли йдеться про методологічні аспекти дослідження громадських організацій. Адже автор приділив значну увагу аналізу громадських організацій як об'єкту та предмету наукового пізнання, формуванню теорії громадських організацій, їхній системі, а також природі закономірностей громадських організацій та методам їхнього дослідження. Відповідні матеріали містяться у Главі 1 його праці. Також цікавими та актуальними залишаються положення Глави 4 роботи – «Формування системи громадських організацій». У ній йдеться про структу-

ру системи громадських організацій за часів СРСР. Відповідні матеріали можуть бути використані наразі для аргументації того, що громадські організації мають бути вільними та незалежними (на відміну від вимог радянського законодавства), а їхнє об'єднання у систему небажане, але якщо до нього вдаються, то воно має бути добровільним. Як інститути громадянського суспільства, вони також мають бути незалежними від органів публічної влади, – і при обґрунтуванні цієї тези стануть у нагоді положення Глави 4 аналізованої монографії.

Що ж до її інших глав (усього праця А.І. Щіглика має їх шість), то у них автор розглядає організаційно-політичні та правові передумови становлення соціалістичних громадських організацій (Глава 2), жовтневу революцію та соціалістичні громадські об'єднання (Глава 3), основні етапи розвитку громадських організацій та їх роль у побудові соціалізму та комунізму (Глава 5) та закономірності розвитку і функціонування громадських організацій у політичній системі розвиненого соціалізму (Глава 6).

А.І. Щіглик виступив редактором та членом авторського колективу ще однієї ґрунтовної праці про громадські організації в СРСР – «Конституционный статус общественных организаций в СССР», 1985 р. [6]. Ця книжка містить п'ять глав, кожна з яких наповнена теоретичними розробками, що є цікавими і сьогодні. Автори ґрунтовно дослідили конституційний статус громадських організацій в СРСР, окремо зупинивши увагу на його загальній характеристиці (глава 1), на конституційних принципах утворення та діяльності громадських об'єднань (глава 2), їх конституційних правах та обов'язках у політичній сфері (глава 3) та в економічній сфері (глава 4), у сфері соціального розвитку (глава 5), а також на конституційних гарантіях діяльності громадських організацій (глава 6).

Співавторами А.І. Щіглика у роботі над цією книжкою були такі відомі ра-

дянські дослідники громадських організацій, як Г.А. Кудрявцева, О.В. Орлова, Д.В. Шутько. Кожен з них видавав і власні праці, присвячені конституційно-правовим питанням організації та діяльності громадських організацій в СРСР.

Серед фахівців як у сфері конституційного, так і у сфері цивільного права відносно часто цитується праця Г.А. Кудрявцевої «Материальная основа деятельности общественных организаций на современном этапе. Правовой аспект», 1988 р. [7]. І дійсно – незважаючи на назву, ця робота Г. А. Кудрявцевої має не тільки і не стільки конституційно-правове, скільки цивільно-правове спрямування. Найбільш цікавим є те, як вона характеризує поняття та структуру матеріальної основи діяльності громадських організацій в СРСР, а також її характеристика системи нормативного регулювання майнових відносин громадських організацій (усі ці питання розглянуто у Розділі 1 її роботи).

О. В. Орлова та Д. В. Шутько у співавторстві написали невелику за обсягом (64 с.), але дуже корисну для дослідників громадських організацій в СРСР працю під назвою «Общественные объединения в СССР», 1991 р. [8]. Книжка написана у вигляді запитань та відповідей, та дійсно авторам вдалося у стислій формі надати історичну та юридичну інформацію про громадські об'єднання майже за весь період існування СРСР (1917-1991 рр.). Ця праця є цікавою для тих дослідників, які тільки-но починають вивчення конституційно-правового статусу громадських організацій в СРСР. У ній в узагальненому вигляді наводяться основні відомості про правову регламентацію створення та діяльності громадських організацій, їхні права та обов'язки, матеріальне забезпечення тощо. Також авторам вдалося розглянути різні види громадських об'єднань та виокремити їхні спільні риси і відмінності. Д.В. Шутько є автором ще однієї праці про громадські організації в СРСР, про яку йтиметься далі.

Ще одним автором, якому належить значна кількість статей та 2 монографії про громадські організації в СРСР, є В.В. Кравченко. Його перша книга була присвячена такому різновиду громадських організацій, як добровільні товариства [9]. Ця невелика за обсягом праця про добровільні товариства в СРСР знайомить з поглядами автора на конструкцію «правове положення», а також розкриває кожен з його елементів по відношенню до добровільних товариств, що були різновидом громадських організацій. Автор розглядає питання утворення та ліквідації як добровільних товариств взагалі, так і їх окремих різновидів у цілому, принципи організації та діяльності добровільних товариств, статус добровільних товариств як суб'єктів права, та, що зустрічається дуже рідко, – нормотворчість добровільних товариств. Він ставить перед собою та успішно розв'язує цілу низку питань, а наведена у роботі аргументація не втрачає актуальності і сьогодні.

У 1969 р. В.В. Кравченко видав ще одну працю, присвячену тематиці громадських організацій в СРСР, але цього разу він звернув увагу на зовнішній аспект їхнього функціонування – робота мала назву «Общественные организации СССР на международной арене». Цей труд є цікавим з точки зору потенціалу участі громадських організацій у міжнародному житті.

Усі розглянуті роботи були опубліковані у московських видавництвах, але це не означає, що центром дослідження громадських організацій в СРСР були московські вузи. Найбільш популярною за числом посилань на неї сучасних дослідників цих інститутів громадянського суспільства є опублікована у Києві видавництвом «Наукова думка» монографія М.І. Данченка «Общественные организации в СССР в условиях развитого социализма», 1978 р. [10]. З точки зору дослідження профспілкових організацій, кооперативів, трудових колективів ця робота представляє неабиякий інтерес. Коли йдеться про консти-

туційне право, то вона може зацікавити дослідників органів самоорганізації населення – у ній аналізуються органи громадської самодіяльності (радянські аналоги органів самоорганізації населення) та вдосконалення їх організаційно-правового положення. Але, перший, теоретичний розділ цієї праці є занадто ідеологізованим. Це впливає навіть з його назви – «Громадські організації трудящих СРСР та політична система радянського суспільства». На жаль, загальнотеоретичних висновків та обґрунтувань, які можна було б використати на сучасному етапі при дослідженні громадських організацій у цілому, ця праця не містить.

Як правило, дуже ідеологізованими та не досить цікавими для сучасних дослідників є праці про взаємодію громадських організацій з органами державної влади. Прикладом може бути робота Т.М. Мельник «Местные советы и общественные организации», 1980 р. [11], ін.

Однак, відкидати усі праці часів СРСР про взаємодію громадських організацій з органами публічної влади навряд чи буде плідним. Справа в тому, що комуністична ідеологія пропонувала поступову передачу функцій державних органів громадським організаціям. На сучасному етапі ситуація дещо змінилась, але ідея передавати, делегувати певні повноваження органів публічної влади інститутам громадянського суспільства, у т.ч. громадським організаціям, залишається актуальною. Ще більш нагальним є підвищення ефективності взаємодії органів публічної влади з громадськими об'єднаннями, а також розширення переліку форм такої взаємодії.

З цієї точки зору, можна рекомендувати для ознайомлення низку праць. Наприклад, роботу М.Т. Баймаханова «О переходе функций государственных органов к общественным организациям» [12]. Як вже зазначалось, наразі сама ідея переходу функцій державних органів громадським організаціям є застарілою. Але, певні міркування авто-

ру (стосовно методу заохочення, який використовують громадські організації, стосовно можливості застосування методу примусу, стосовно зміни власних повноважень при переході функцій державних органів до громадських організацій тощо) можуть стати у нагоді при розробці відповідних питань.

Так само корисною можуть бути і ідеї з праці вже згаданого Д.В. Шутька, який у книзі «Советы народных депутатов и общественные организации» розглядав питання підвищення ефективності діяльності місцевих рад через підвищення ефективності взаємодії між ними та громадськими організаціями, а також правові основи цієї взаємодії та її форми [13].

До низки праць радянських вчених, теоретичні положення яких можна використати наразі при підвищенні ефективності та розширенні сфери взаємодії між громадськими організаціями та органами публічної влади, примикає ще одна. В.М. Горшеньов у своїй монографії «Участие общественных организаций в правовом регулировании» детально розглянув такі актуальні на сучасному етапі розвитку громадських організацій в Україні питання, як передача повноважень від органів публічної влади цим організаціям, та проблеми виконання громадськими організаціями взятих на себе повноважень – у т.ч., нормотворчість та правозастосовну діяльність цих організацій [14].

У статті розглянуто основні праці радянських вчених другої половини ХХ ст., у яких досліджено конституційно-правові проблеми створення та функціонування громадських організацій. Зроблено висновок про те, що найбільш плідним на сучасному етапі є звернення до робіт Ц.А. Ямпольської, А.І. Щіглика, В.В. Кравченка, Г.А. Кудрявцевої, О.В. Орлової, Д.В. Шутька, М.І. Данченка. Вони мають загальний характер та висвітлюють проблеми громадських організацій, що не втратили актуальності і наразі. Також виявлено, що значна частина робіт радянських дослідників присвячена питанням

взаємодії громадських організацій та державних органів. Ці роботи запропоновано поділити на 2 групи. Публікації, що належать до першої групи, є надто ідеологізованими, та не представляють значного інтересу при розв'язанні сучасних проблем громадських організацій в Україні. Публікації, що належать до другої групи, присвячені проблемам передачі окремих повноважень органів публічної влади громадським організаціям, підвищенню ефективності їхньої взаємодії за іншими напрямками. Саме вони становлять значний інтерес для подальшого розвитку українського громадянського суспільства (роботи М.Т. Баймаханова, Д.В. Шутька, В.М. Горшеньова, ін.). Перспективи подальших досліджень у даному напрямку вбачаються у необхідності розробки та у формулюванні пропозицій з використання тих праць вчених СРСР про громадські організації, які не перевантажені ідеологічними міркуваннями та роблять акцент на конституційно-правових проблемах створення та функціонування цих інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: громадські організації СРСР, створення громадських організацій, функціонування громадських організацій, громадянське суспільство.

У статті розглянуто основні праці радянських вчених другої половини ХХ ст., у яких досліджено конституційно-правові проблеми створення та функціонування громадських організацій. Зроблено висновок про те, що найбільш плідним на сучасному етапі є звернення до робіт Ц.А. Ямпольської, А.І. Щіглика, В.В. Кравченка, Г.А. Кудрявцевої, О.В. Орлової, Д.В. Шутька, М.І. Данченка. Вони мають загальний характер та висвітлюють проблеми громадських організацій, що не втратили актуальності і наразі. Також виявлено, що значна частина робіт радянських дослідників присвячена питанням

органів. Ці роботи запропоновано поділити на 2 групи. Публікації, що належать до першої групи, є надто ідеологізованими, та не представляють значного інтересу при розв'язанні сучасних проблем громадських організацій в Україні. Публікації, що належать до другої групи, присвячені проблемам передачі окремих повноважень органів публічної влади громадським організаціям, підвищенню ефективності їхньої взаємодії за іншими напрямками. Саме вони становлять значний інтерес для подальшого розвитку українського громадянського суспільства (роботи М.Т. Баймаханова, Д.В. Шутько, В.М. Горшенєва, ін.).

В статье рассмотрены основные труды советских ученых второй половины XX в., в которых исследованы конституционно – правовые проблемы создания и функционирования общественных организаций. Сделан вывод о том, что наиболее плодотворным на современном этапе является обращение к работ Ц.А. Ямпольской, А.И. Щиглика, В.В. Кравченко, Г.А. Кудрявцевой, О.В. Орловой, Д.В. Шутько, Н.И. Данченко. Они имеют общий характер и освещают проблемы общественных организаций, которые не потеряли актуальности и сейчас. Также выявлено, что значительная часть работ советских исследователей посвящена вопросам взаимодействия общественных организаций и государственных органов. Эти работы предложено разделить на 2 группы. Публикации, относящиеся к первой группе, слишком идеологизированы, и поэтому не представляют значительного интереса при решении современных проблем общественных организаций в Украине. Публикации, принадлежащие ко второй группе, посвящены проблемам передачи отдельных полномочий органов публичной власти общественным организациям, повышению эффективности их взаимодействия по другим направлениям. Именно

они представляют значительный интерес для дальнейшего развития украинского гражданского общества (работы М.Т. Баймаханова, Д.В. Шутько, В.М. Горшенєва, др.).

This article covers the basic work of Soviet scientists of the second half of the XX century about the constitutional and legal problems of the establishment and functioning of NGOs. It is concluded that the most fruitful now is to use the books of Z.A. Yampolskoj, A.I. Schihlyka, V.V. Kravchenko, H.A. Kudryavtsevoi, O.V. Orlovoi, D.V. Shutko, N.I. Danchenko. These books highlight the problems of NGOs that have not lost their relevance now. Author notes that many work are devoted to the interaction between NGOs and public authorities. These books are suggested to divide into 2 groups. The publications of the first group are too ideological, and do not represent a significant interest in solving modern problems of public organizations in Ukraine. The publications of the second group are about the transfer of certain powers of public authorities to NGOs. They have the considerable interest for further development of Ukrainian civil society (books of M.T. Baymahanov, D.V. Shutko, V.M. Horshenyov etc.).

Література

1. Ямпольская Ц.А. Общественные организации и развитие советской социалистической государственности / Ц.А. Ямпольская. – М. : Издательство «Юридическая литература», 1965. – 197 с.
2. Ямпольская Ц.А. Общественные организации в СССР. Некоторые политические и организационно-правовые аспекты / Ц.А. Ямпольская. – М. : Издательство «Наука», 1972. – 216 с.
3. Общественные организации в политической системе. Аспекты взаимодействия с партией, государственными органами, трудовыми коллективами / отв. ред. Ц. А. Ямпольская. – М. : Издательство «Наука», 1984. – 272 с.
4. Щиглик А. И. Добровольные общества при социализме / А.И. Щиглик, Ц.А. Ямпольская. – М. : Наука, 1979. – 372 с.

5. Щиглик А.И. Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР. Политико-правовое исследование / А.И. Щиглик. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – 254 с.

6. Конституционный статус общественных организаций в СССР / отв. ред. А.И. Щиглик. – М. : Наука, 1985. – 200 с.

7. Кудрявцева Г.А. Материальная основа деятельности общественных организаций на современном этапе. Правовой аспект / Г.А. Кудрявцева. – М. : Наука, 1988. – 188 с.

8. Орлова О. В. Общественные объединения в СССР / О.В. Орлова, Д.В. Шутько. – М. : Знание, 1991. – 64 с.

9. Кравченко В.В. Добровольные общества в СССР и их правовое положение / В.В. Кравченко. – М. : Издательство «Юридическая литература», 1964. – 114 с.

10. Данченко Н.И. Общественные организации в СССР в условиях развитого социализма / Н.И. Данченко. – К. : Наукова думка, 1978. – 236 с.

11. Мельник Т.М. Местные советы и общественные организации / Т. М. Мельник. – М. : Юрид.лит., 1980. – 72 с.

12. Баймаханов М.Т. О переходе функций государственных органов к общественным организациям / М. Т. Баймаханов. – Алма-Ата : Изд-во «Наука», 1965. – 245 с.

13. Шутько Д. В. Советы народных депутатов и общественные организации / Д.В. Шутько. – М. : Изд-во «Знание», 1979. – 65 с.

14. Горшенев В.М. Участие общественных организаций в правовом регулировании / В.М. Горшенев. – М. : Государственное изд-во юридической литературы, 1963. – 168 с.

УДК 347.628

А. Григор'єва,

здобувач відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

УМОВИ ВСТАНОВЛЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ФАКТУ ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ БЕЗ ШЛЮБУ ТА ДОКАЗИ, ЯКІ ЦЕ ПІДТВЕРДЖУЮТЬ

Встановлення в судовому порядку факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу сьогодні часто є передумовою для наступного вирішення спору про поділ майна, що є спільною сумісною власністю, набуття права на спадкування чи визнання права на утримання у разі непрацездатності особи тощо. Оскільки фактичні шлюбні відносини в умовах урбанізації та глобалізації набули значного поширення у суспільстві та вже конкурують із шлюбом, який укладено у встановленому законом порядку, значно збільшилась у судах

і кількість справ щодо встановлення факту перебування чоловіка та жінки у цих відносинах.

Аналіз наукової літератури з цього питання вказує на недостатність його теоретичної розробки та відсутність єдиного підходу до визначення кола доказів та їх значущості щодо встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах.

Зазначимо, що дослідженню фактичних шлюбних відносин присвячено праці вчених І. Жилінкової, З. Ромовської, Ю. Червоного, М. Антокольської, С. Реутова, С. Фурси та інших.